Kto vystrieda Starého Uja alebo Môžete si strieľať z prezidenta

Juraj Šebesta | SME (divadlo.sme.sk) | 10.12.2011

Asi v tej Amerike predsa len nejaká demokracia bude, keď si americký autor môže takto robiť srandu z vlastného prezidenta. U nás by sa po takomto pamflete, napríklad s narážkami na Starého Uja, nedoplatil za urážku na cti. Slovenské súdy by mu vyrúbili takú náhradu, že by mohol akurát tak vyhlásiť osobný bankrot. Z basy.

David Mamet si však môže dovoliť napáliť riadnu dávku do prezidenta, ktorý nápadne pripomína Georgea Busha mladšieho, najmä narážkami na vojnu v Iraku, ktorý si pletie s Iránom.

Mamet je svetoznámy dramatik a s jeho obvinením by v USA bol problém. Byť však riaditeľom Arény či hercom v inscenácii hry November, dávam si pozor, čo poviem do telefónu a občas sa pri chôdzi mestom náhle zvrtnem.

Veď čo nám chcú tvorcovia tejto inscenácie povedať, tri mesiace pred voľbami, v tejto politicky a morálne zdevastovanej krajine? Kde občiansky princíp, ak tu vôbec niekedy bol, totálne zdegeneroval? (Možno ho viac predstierali Česi kedysi za spoločného štátu.)

Mimochodom, nie je táto inscenácia návratom k politickým inotajom divadiel počas normalizácie? Jej poetika narážok a paralel to nápadne pripomína. Bavíme sa akože na účet inej kultúry. Pekný metajazyk tejto inscenácie.

Novembrová politická fraška

A zábava je to dobrá a aktuálna, napriek istej minimalistickej únavnosti Mametovej politickej satiry. Nie je pre každého a nie je pre masy, vyžaduje zmysel pre čierny humor a iróniu.

Z hľadiska komédie, hra nie je postavená na nejakom základnom komediálnom paradoxe, ani nemôžeme hovoriť o nejakej typickej komédii mravov, ako bývajú označované Mametove hry. (Zväčša sa odohrávajú v pracovnom prostredí a metaforou rozložených pracovných vzťahov poukazujú na celkový úpadok spoločnosti.)

November je skôr politickou fraškou, ktorá zobrazuje charakteristické javy, korupciu, túžbu po moci a bohatstve, obhrublosť a xenofóbiu v medziľudských vzťahoch. Vypočítavosť a najmä hlúposť.

Postavy sú skôr zosmiešňované figúrky, ktoré Mamet podchvíľou odstreľuje svojimi ostrovtipnými hláškami. Na točni, ktorá sa na scéne točí ako terč na strelnici. Takej klasickej, ako bývala na kolotočoch vedľa Arény. Skeče, gagy, smeče. Politický sitcom.

Bratislavská inscenácia v Aréne

Mametove drámy zvyčajne majú málo postáv, vo viacerých hrách len dve alebo tri, tu "až" päť, odohrávajú sa v krátkom časovom rozpätí, často len v jednom prostredí, tu v kancelárii prezidenta.

Mametov dialóg pripomína jazyk ulice, so slangom, slovnými hračkami, nedokončenými vetami, prelínajúcimi sa replikami, ale pritom je silne štylizovaný. Má básnický rytmus, výstižná je charakteristika mestský poetizmus.

Bratislavská inscenácia Novembra zachováva minimalistický charakter predlohy (Mamet takmer vôbec nepoužíva scénické poznámky, ktorými by sa tvorcovia mohli inšpirovať). Hovorovosť prekladu Zuzany Šajgalíkovej sluší javisku, z úst hercov jej preklad dobre znie. Dramaturgia a réžia je presná, v duchu hry. Divadelne efektný a efektívny je aj nápad s točňou.

V prvej polovici sa dej odohráva priamo na točni uprostred javiska. Tá má na boku pripevnenú tyč, ktorá naráža na rôzne kovové predmety blízko obvodu točne a vydáva pri tom zvuky, ktoré mne pripomínajú atmosféru kolotočov, hodov či jarmoku (však sme uprostred prezidentskej kampane).

V druhej polovici sa prezidentov stôl premiestni stranou a točňa – koleso šťasteny - sa netočí tak často. Pán prezident totiž vyriešil hlavný problém, ktorý máme viacerí – zohnal peniaze. Mrťe peňazí. Nestačí mu už zvyčajný päťdesiatlitrový úplatok od Zástupcu národného združenia chovateľov moriakov, ktorý ho neúnavne prosí, aby dovolil moriakom ovoňať svoju ruku a tak zachovať túto veľkolepú americkú tradíciu omilostenia moriakov, obrad, ktorý sa deje (naozaj!) každoročne pár dní pred americkým sviatkom Thanksgiving Day. (A tak mediálne podporil masový konzum tejto hydiny a prosperujúci biznis.)

Prezident Charles Smith je na najlepšej ceste prehrať voľby, pretože nemá dosť peňazí na kampaň. No keď trochu pritlačí na zväz chovateľov týchto úctyhodných vtákov, situácia sa obráti.

Herci a ich komediálne skratky

Tomáš Maštalír hrá svojho prezidenta s veľkým zmyslom pre komediálnu nadsázku, aj s pochopením pre rytmus Mametových dialógov. Fraškovitý charakter postavy prezidenta mu sedí. Neurotického hulváta bez škrupúľ stvárňuje veľmi presvedčivo.

Výborne sa s ním dopĺňa Boris Farkaš v úlohe vždy podriadeného poradcu, ktorý sa skutočne snaží dávať prezidentovi dobré rady a najmä ho upozorňovať, že hroziaci jadrový útok Iránu by si zaslúžil viac pozornosti než túžba jeho manželky odniesť si z prezidentského paláca gauč, ktorý aj dala prečalúniť - za peniaze daňových poplatníkov. Jana Oľhová (lesbička Clarice Bernsteinová, autorka prezidentských prejavov), Ľubo Gregor (Indián Dwight Gracle, lobista hazardných hier) a Martin Hronský (Zástupca chovateľov moriakov) tiež vynikajú vo svojich o niečo menších úlohách a dokazujú svoj zmysel pre komediálnu skratku.

Záverečný výstup prezidenta s Indiánom s pointou kasína je skvelý a len dokazuje cit pre výber titulu v správnom časopriestore. Mametove hry sú vo všeobecnosti veľmi aktuálne v našich pomeroch. Škoda, že sa neinscenujú častejšie.

Kto sa chce zabaviť na účet politikov ešte pred voľbami, nech s cestou do Arény neváha. Predstavenie však môže mať aj bolestný, protirečivo katarzný účinok na slovenské obecenstvo: aj keď voči americkému modelu spoločnosti môžeme mať všemožné výhrady, stále sme na tisíce míľ vzdialení od amerického chápania demokracie. Od amerického občianskeho postoja.

A to je viac než dvadsať rokov po našom nežnom novembri a pred ďalšími predčasnými voľbami, ktoré z hľadiska takého potrebného, aspoň čiastočného morálneho prečistenia, nič nevyriešia. Smutné. A frustrujúce. Naozaj sme to už vzdali?